

Ben jij een alwetende of een niet-wetende leraar?

Een praktische leidraad voor moedige onderwijsprofessionals die spannende mondiale thema's bespreekbaar willen maken op school

Leraren vinden het moeilijk om te praten over onderwerpen die een klas verdelen. Ze worstelen met hun rol*. Vaak hebben ze een eigen standpunt in de mondiale kwesties die de klas binnenkomen, of het nu gaat om de klimaatopwarming, migratie, het pietendebat of sociale ongelijkheid. **Maar wat doe je met dat eigen standpunt?** Verkondig je jouw standpunt als het enige, juiste? Hou je je vast aan feiten? Of hou je jezelf zoveel mogelijk buiten de discussie en geef je iedereen de kans zijn zegje te doen?

In de literatuur lees je dat elk van deze benaderingen om met complexe mondiale vraagstukken om te gaan (ook wel de normatieve, feiten-georiënteerde of pluralistische benadering genoemd) sterktes maar ook beperkingen en mogelijke valkuilen kent**.

Werken aan **wereldburgerschapeducatie** betekent dat leraren samen met leerlingen zoeken hoe je op een authentieke en kritische manier aan de slag gaat met mondiale *hot topics*. Het vereist een aanpak die olopende spanningen helpt ontmijnen en die toelaat om constructief te werken rond wat leeft in de wereld.

* [Enabel, Hummus & UCLL, 2021](#)

** [Öhman & Östman 2019](#)

Deze leidraad helpt je bewust te worden van de rol die je als leraar of educatief begeleider in gesprek met de klas opneemt en stil te staan bij de effectiviteit ervan: draag je bij aan polarisatie of juist aan verbinding?

Hieronder bundelen we een aantal praktische tips & tools als leidraad om op school rond mondiale thema's in gesprek te gaan met leerlingen. Dit doen we aan de hand van **drie reflectievragen**: (1) Stimuleer je meerstemmigheid?, (2) Zorg je voor een veilig leerklimaat en (3) Zoek je naar wat verbindt?

Inspiratie hiervoor komt van de filosofie en tools van **Deep Democracy**. Dit is een methode voor inclusieve besluitvorming en conflictresolutie, maar evenzeer een didactische tool om op een meerstemmige manier in gesprek te gaan over mondiale thema's.

In de tekst wordt verwezen naar specifieke Deep Democracy tools en terminologie. De onderstreepte woorden leiden je naar meer informatie op de [website](#) van HUMMUS, het expertisecentrum voor deep democracy.

Stimuleer je meerstemmigheid?

Deep Democracy kan leerlingen een stem geven.

En als we een veelheid aan stemmen horen, komt er meer wijsheid naar boven.

"Tijdens het debat hebben leerlingen echt leren kijken naar het thema vanuit verschillende standpunten."

"Het thema wordt verder opengetrokken, het blijft minder oppervlakkig. Leerlingen worden gestimuleerd om verder na te denken."

- Bij spannende thema's zullen sommige leerlingen trachten aan te sluiten bij de dominante stemmen in de klas, dat kan de mening van de leerkracht zijn of van klasgenoten (die het bijvoorbeeld goed kunnen uitleggen of die populair zijn, enzovoort). Moedig leerlingen aan om in eigen naam te spreken.
- Wanneer slechts enkele leerlingen met een uitgesproken mening zich luid laten horen, verleg de aandacht naar de stille middengroep. Durf doorvragen: 'wie heeft er nog een heel ander idee?' Probeer de minderheidsstem boven water te krijgen.
- Om zonder oordeel te kunnen luisteren naar alle stemmen die aanwezig zijn in een klasgroep, hoef je niet 'kleurloos' te worden of helemaal geen mening meer te hebben.

Net zoals bij mindfulness, gaat het eerder over het leren kijken naar je gedachten zonder je erdoor te laten meeslepen.

• Netelige thema's kunnen een klas snel polariseren. Een gesprek dreigt dan te escaleren. Zodra je een tegenstelling waarneemt, schakel je naar **het debat**. Het werkt zeer de-escalerend om allemaal eens aan de JA en allemaal eens aan de NEE kant te staan.

• Als je een debat doet waarbij er aan beide kanten leerlingen staan, markeer de velden dan duidelijk, trek een streep zodat er afstand is tussen beide partijen. Wees erg streng op pingpongen; sta erop dat elke kant mag uitspreken en de andere kant luistert zonder tussen te komen.

Wie heeft er nog een heel ander idee?
Wie denkt hier anders over?
Wie is het hier niet mee eens?

Belangrijke afspraken bij het voeren van een debat

Niemand heeft het monopolie op de waarheid
Het doel van het debat is om er iets uit leren

Wat met veelpraters in de klas ?

Geef vooraf de spreektijd aan. Wijs erop dat als iemand veel spreekt een ander leerling minder spreektijd zal hebben. Gebruik hulpmiddelen zoals een zandloper of timer. Als er veel onderbroken wordt, moedig dan aan om kort en bondig te spreken. Geef af en toe **een weerbericht** en merk op dat er niet geluisterd wordt naar elkaar. Doe een suggestie of nog beter: vraag hen wat ze eraan willen doen.

Zorg je voor een veilig leerklimaat?

"De leerlingen worden uitgedaagd om opnieuw te denken en verder te denken. Je kan van mening veranderen en evolueren. Het stopt niet bij je eerste mening."

"Ik vind het positief dat je met de tools van Deep Democracy de minderheidsstem naar boven kan laten komen. Dat spreekt me echt aan. De leerlingen die anders heel stil zijn, krijgen ook de kans om te tonen waar ze achter staan."

"Leerlingen genieten van de Deep Democracy tools en vragen om het meer te doen: "er is niemand die al ooit aan mij gevraagd heeft hoe ik me voel", thuis kan ik zo niet babbelen."

"Tijdens de nabespreking bevroeg ik alle leerlingen. En dan blijkt dat ze allemaal, ook de stille leerlingen, iets hebben bijgeleerd. Ook de niet actieve leerlingen blijken betrokken te zijn, het is niet omdat ze hun mening niet geven, dat ze niet betrokken zijn."

- De stille leerlingen mengen zich vaak niet meteen in het gesprek. Daar kunnen verschillende redenen voor zijn. Ofwel omdat ze niet betrokken willen worden, misschien uit angst voor problemen of uit onverschilligheid, ofwel omdat ze zich juist erg betrokken voelen maar door de complexiteit niet zo gauw een standpunt kunnen of willen innemen. Het **gesprek op voeten** is een manier om iedereen een stem te geven. Zelf wie niets zegt, is betrokken door te bewegen, instemmend of afwijzend.
- Benadruk dat twijfelen geen zwakte is, maar een teken van een bewegelijke geest. Het gesprek op voeten nodigt leerlingen uit na te blijven denken en mogelijk op te schuiven in hun standpunten.
- Als iemand iets zegt waarbij die in de minderheid is, spreid snel die stem door te vragen 'wie herkent dit?', 'wie voelt zich soms ook zo?', 'wie denkt er ook een beetje zo over?' Zo laat je niemand alleen met zijn/haar mening.

- Leerlingen kunnen het gevoel hebben dat bepaalde mondiale thema's voor hen niet relevant zijn. Breng het onderwerp dichterbij door met **een check-in** de link te leggen naar hun leefwereld of dagelijkse realiteit. Het helpt je verbinden met elkaar, maar evengoed op een onderwerp. Het kan naar aanleiding van een gebeurtenis, bijvoorbeeld als een leerling overstuur de klas binnenkomt of je kunt het ook doen ter voorbereiding van een bepaalde taak/activiteit of een nieuw thema.
- Accepteer dat leerlingen zeggen 'dat is ver weg voor mij' en vraag hen wat ze nodig hebben om betrokken te zijn bij het lesonderwerp.

Wie herkent dit?
Wie voelt zich ook een beetje zo?
Wie denkt er soms ook zo over?

TIP

Als leerlingen bang zijn om zich uit te spreken helpt het als je als facilitator naast hen gaat staan als ze spreken om wat ze zeggen mee te dragen.

Tips voor in- en uitchecken

“Kinderen worden timide als je hen de vraag stelt ‘hoe voel je je?’.”

Dit is eigenlijk een te grote vraag, je kan beter iets concreets vragen.

Bijvoorbeeld: ‘Hoe is de paasvakantie geweest?’, ‘Hoe kijk je naar de rest van het schooljaar?’

Welk antwoord je krijgt ligt eraan in welke context de vraag gesteld wordt. In onze samenleving worden dergelijke vragen eerder als beleefdheidsvragen gesteld, zonder echt ruimte te maken voor een antwoord. Leerlingen weten wanneer je een oprechte vraag stelt en echt een antwoord verwacht. En dus ook wanneer je een vraag puur voor de vorm stelt.

Doe je dit ad hoc of best op een vast moment/als er nood aan is?

Beiden zijn mogelijk. Om leerlingen er meer vertrouwd mee te maken kan het interessant zijn er wat ritme in te steken. Bijvoorbeeld elke vrijdagavond uitchecken en elke maandagochtend inchecken

Wat als spreken voor kinderen moeilijk is?

Je kan bij een in-of uitcheck-ronde creatieve technieken inzetten zoals tekenen, foto-associatie, emoticons, hoger-lager gaan staan of zitten om je mening uit te drukken, een getal zeggen om jezelf te situeren, enzovoort.

Zoek je naar wat verbindt?

In een veilig klasklimaat waarin alle stemmen gehoord kunnen worden, leren leerlingen dat verschillen en spanningen een normaal en welkom gegeven zijn. Onze geglobaliseerde werkelijkheid is een complex geheel van inzichten en door alle invalshoeken met elkaar te combineren komen we tot **de meest creatieve en gedragen oplossingen**. Juist de meest afwijkende mening heeft een wijsheid in zich die het beeld van de meerderheid kan verrijken. Zet leerlingen daarom niet weg als 'lastigaards' of 'tegenwerkers' maar probeer open te luisteren, te checken welk stukje tegenstem ook in jezelf zit en wat je ervan kan leren.

Dat betekent niet dat die lastige stem wijzere ding zegt. Wel dat door ernaar te luisteren andere dynamieken kunnen ontstaan. Je werkt aan **een betere relationele bedrading** waardoor meer wijsheid en potentieel uit de klasgroep naar boven komt. Onder elke lastig gedrag zit een positieve inzet. Om te kijken naar waar het die leerling echt om gaat is het soms nodig om het conflict aan te durven gaan.

Neutraliteit is een belangrijke competentie om de wijsheid uit de 'nee-stem' te halen. Als leraar ben je echter nooit neutraal en heb je vaak een belang. Daarom leer je best een neutraliteitsdans te doen. Dat betekent dat er momenten zijn dat je wel degelijk kleur bekent (niet-neutraal bent) en andere momenten dat je open luistert naar alle perspectieven.

"Het is als leerkracht moeilijk om de mening van leerlingen niet te sturen. Dat moet je als leerkracht echt leren loslaten. Ik heb geleerd om een debat te coördineren en niet met mijn eigen mening aan te komen."

Wereldburgerschapsonderwijs dicteert niet hoe een rechtvaardige wereld er precies moet uitzien en op welke wijze dit moet worden verwezenlijkt. Dat is immers voer voor heel wat debat. Wereldburgerschapsonderwijs wil net dit debat naar de voorgrond plaatsen. Het wil leerlingen warm maken om rond mondiale vragen aan de slag te gaan.

Twee tips om terug neutraal te worden

- Ga eerst! Zeg eerst jouw mening, idee of voorstel en open dan het gesprek waarin je gaat luisteren. Het zal wat tijd vragen voor er vertrouwen groeit dat het oké is om 'nee' te zeggen.
- Zoek een manier om op spannende momenten je neutraliteit terug te krijgen. Voor sommige mensen helpt het om even bewust adem te halen. Voor anderen om hun voeten stevig op de grond te zetten. Voor nog anderen om een beeld op te roepen dat je associeert met neutraal zijn.

Een voorbeeld uit de praktijk

Conflict: spanningen tussen gelovige en niet-gelovige leerlingen die het Offerfeest al dan niet vieren. Bij Moslims staat het Offerfeest in het teken van de profeet Ibrahim, die bereid was zijn zoon te offeren voor God.

Vertaal de spanning in een duidelijke polariteit, zoals: "Kan je begrijpen waarom God vraagt om je zoon te doden? JA of NEE?" en organiseer een debat. Zet alle leerlingen in de ene kant van het klaslokaal en doe ze denken vanuit de 'JA-kant'. Wat voel en zeg je dan? Zet ze nadien in het andere kamp (de 'NEE-kant'). Wat denk en zeg je dan? Oogst de verworven inzichten en vraag: Wat is belangrijk? Wat blijft hangen?

Dit gesprek met leerlingen uit het zesde leerjaar ontstond naar aanleiding van het lezen van het boek "Een geschenk uit de hemel, het ware verhaal van het offerfeest" in de periode van het Offerfeest. We voerden het gesprek ten gronde omdat er eerder al moeilijke momenten in de klas waren rond levensbeschouwing.

Daar zit de groeikans: de leerlingen voor wie het verhaal van de profeet Ibrahim onbegrijpelijk is, ontdekken en zeggen dat bijvoorbeeld het zorgdragen voor dierbaren van hen (of hun ouders) ook soms offertjes vraagt. En omgekeerd: de gelovige leerlingen zeggen dat ze in hun eigen leven geconfronteerd zijn geweest met moeilijke keuzes die te maken hadden met 'gehoorzamen' versus 'houden van'.

Zo ga je voorbij aan de initiële spanning. Je laat de polarisering even spelen. En vanuit die verkenning kan je terug verbinden met elkaar.

In de klas kunnen plotseling heftige emotionele uitlatingen de les compleet verstoren. Soms ben je er deels op voorbereid, omdat je de leerlingen in de klas kent en weet hoe je bepaalde onderwerpen moet introduceren. Hierbij kunnen de tools van Deep Democracy van pas komen.

Hieronder geven we enkele voorbeelden van hoe je **een les rond een specifiek mondiaal thema kan opbouwen**, gebruikmakend van bovenbeschreven tips en tools.

Thema	Starten met	Volgende fase	Afronden
Discriminatie	<p>Speel "uniekertje" als energizer.</p> <p>Check-in: heb je zelf ooit discriminatie ervaren?</p>	<p>Rijk een definitie aan van discriminatie en hou een gesprek op voeten: hoe voel je je bij deze definitie? Schakel eventueel om naar een debat: deze definitie voldoet wel of niet aan mijn ervaringen.</p>	<p>Spreek klas- en/of speelplaatsregels af rond in- en uitsluiten via het 4-staps belsuit.</p>
Klimaat opwarming	<p>Check-in: wat doe jij thuis om klimaatopwarming tegen te gaan?</p>	<p>Hou een gesprek op voeten: wat kunnen wij in de klas en/of op school doen om klimaatopwarming tegen te gaan? Schakel zo nodig naar een debat: moeten we dit doen? Doen we al genoeg?</p>	<p>Check uit op intentie: wat ga ik doen? Waar engageer ik me voor?</p>
Fair Trade	<p>Leg het principe uit van Fair Trade uit. Doe een debat voor dan wel tegen.</p>	<p>Bezoek een Oxfam Wereldwinkel. Hou een gesprek op voeten: wat heb je geleerd over fair trade?</p>	<p>Maak een goudenpijlen-brief voor de vrijwilligers van de bezochte Wereldwinkel.</p>
Duurzame voeding	<p>Check in met een gesprek op voeten: wat is duurzame voeding? Geef daarna een definitie die je kan aanvullen met de ideeën van de leerlingen.</p>	<p>Ga op bezoek bij een lokale voedselproducent of maak samen een duurzame maaltijd. Reflecteer daarna met de klas: wat zouden wij kunnen veranderen in onze dagelijkse brooddoos? Laat elke leerling voor zichzelf een besluit nemen met de 4 stappen in je eentje.</p>	<p>Rond het thema af met een inspirerende video over duurzame voeding wereldwijd en oogst reacties in een uitcheck-ronde.</p>
Vrijwilligerswerk	<p>Nodig enkele ouders die vrijwilligerswerk doen uit in de klas en laat hen vertellen. Doe daarna een debat met de leerlingen: wat is er leuk dan wel minder leuk aan vrijwilligerswerk vanuit deze verhalen?</p>	<p>Hou een gesprek op voeten over 'vrijwilligheid voor kinderen': wat kan of mag jij doen?</p>	<p>Doe een sessie gouden pijlen waarbij kinderen elkaar kunnen waarderen en complimenteren voor wat zij vrijwillig doen voor elkaar in de klas of op school.</p>

Dit is een publicatie van Enabel in samenwerking met expertisecentrum Hummus en UC Leuven Limburg. Het baseert zich op een exploratief onderzoek naar de mogelijke relevantie en effect van het gebruik van Deep Democracy als tool voor wereldburgerschapeducatie. Het onderzoek werd opgestart in november 2020 en liep tot 31 augustus 2021. Het werd uitgevoerd in vier superdiverse basisscholen in Brussel en Vlaanderen.

